

Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)

**Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av
Universitets- og høgskolerådets bibliotekutvalg
og Nasjonalbiblioteket**

Februar 2013

Innhold

Innhold	2
1 Innledning.....	3
2 Mandat og avgrensninger	4
2.1 Arbeidsgruppens mandat	4
2.2 Avgrensninger.....	4
3 Visjon	5
4 Status og behov	5
4.1 UH-bibliotekene	5
4.1.1 Samlingenes omfang	5
4.1.2 Økonomi	7
4.2 Nasjonalbiblioteket	7
4.2.1 Depotbiblioteket	7
4.2.2 Digitalisering.....	8
4.3 BIBSYS.....	9
4.4 Internasjonalt	9
4.4.1 UK Research Reserve.....	10
4.4.2 Erfaringer fra andre land	10
5 Prinsipper for et norsk samarbeid.....	11
5.1 Avlevering.....	11
5.2 Tilgjengelighet	12
5.3 Sikkerhet.....	12
5.4 Kostnader	13
6 Skisse til plan for et innsatsprogram	13
6.1 Identifisering av materiale for avhending	13
6.2 Hovedelementer i innsatsprogrammet <i>Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)</i>	15
7 Kilder.....	15

1 Innledning

Universitetsbibliotekenes erfaring er at store, plasskrevende tidsskriftsamlinger på det nærmeste er ubrukte etter at de digitale tidsskriftene overtok. Med økende oppmerksomhet rundt kostnader og hensiktsmessig arealbruk er det nødvendig at universitets- og høyskolebibliotekene (UH-bibliotekene) planlegger for frigjøring av arealer, samtidig som man sikrer brukerne tilgang til innholdet i samlingene.

På bakgrunn av denne problemstillingen tok Universitets- og høyskolerådets bibliotekutvalg (UHR-B) initiativ til et møte med Nasjonalbiblioteket (NB) høsten 2011 for å drøfte muligheter for et samarbeid om samling, lagring og tilgjengeliggjøring av mindre brukt trykt materiale, med NB som depot. Initiativet var også inspirert av britiske *UK Research Reserve (UKRR)*, en ordning som er opprettet ut fra samme problemstilling i Storbritannia, og som er presentert internasjonalt i ulike sammenhenger.

Som resultat av dette møtet ble det bestemt at problemstillingen burde utredes med et nasjonalt perspektiv, og UHR og NB etablerte en arbeidsgruppe som fikk til oppgave å utarbeide forslag til en plan for avlevering til NBs depotbibliotek. Arbeidsgruppen fikk følgende sammensetning:

- Seksjonssjef Harald Bøhn, Seksjon for humaniora og samfunnsvitenskap, NTNU (leder)
- Seksjonssjef Svein Engelstad, HumSam-biblioteket, Universitetet i Oslo
- Seksjonssjef Johanne Raade, Kultur- og samfunnsfagbiblioteket, Universitetet i Tromsø
- Førstebibliotekar Pål Hermod Bakka, Bibliotek for samfunnsvitenskap og humaniora, Universitetet i Bergen
- Hovedbibliotekar Solveig Hjelde, Avdeling for forskning og bibliotek, Høgskolen i Oslo og Akershus
- Avdelingsdirektør Jonny Edvardsen, Avdeling for tilvekst og kunnskapsorganisering, Nasjonalbiblioteket
- Seksjonsleder Helen Sakrihei, Depotbiblioteket, Nasjonalbiblioteket
- Seniorrådgiver Arne Gundersen, Sekretariat for bibliotekutvikling, Nasjonalbiblioteket (sekretær)

Universitetsbibliotekene skulle velge leder for arbeidsgruppen i samråd med de andre medlemmene. Gruppen skulle rapportere til UHR-B og Nasjonalbiblioteket, og det ble overlatt til arbeidsgruppen selv å sette en frist for arbeidet.

Arbeidsgruppen ble oppfordret til å søke inspirasjon fra andre land. Gruppen valgte derfor å gjennomføre en studietur til England for å lære mer om UKRR. Det vil bli referert til UKRR i rapporten, og ordningen vil bli beskrevet nærmere i kap. 4.4.1.

Konklusjonen fra arbeidsgruppen er at det bør settes i gang et innsatsprogram, *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)*, der målet er at mindre brukte utenlandske og norske tidsskrifter kan overføres fra UH-bibliotekene til NBs depotbibliotek over en periode på 3-5 år. Hovedprinsippene som bør ligge til grunn for programmet presenteres i kap. 5, og i kap. 6 skisseres en overordnet plan for oppfølging. Dette er en kort oppsummering av gruppens anbefalinger slik de framstår i kap. 5:

- Det åpnes for en prosess der UH-bibliotekene kan avlevere lite brukte tidsskrifter i stort omfang til NBs depotbibliotek.
- Ansvar for de ulike elementer i prosessen plasseres hos eksisterende aktører, nye organ opprettes ikke for styring, men det bør oppnevnes en referansegruppe.
- Av de bibliotek som ønsker å avlevere, skal biblioteket med den mest komplette tidsskriftserien være det som avleverer. Øvrige bibliotek kan supplere eller kassere.
- Depotbiblioteket skal ha beskjed i god tid før avlevering og avgjør tidspunkt for avlevering.
- Materialet bør være mest mulig komplett når det avleveres. Ansvaret for å kontrollere materialet og oppgi bestandsinformasjon ligger hos avleverende bibliotek.
- For å sikre framtidig tilgang til tidsskriftene som det besluttes å avlevere, beholdes ett papireksempplar i Depotbiblioteket.
- Tidsskriftene kan senere bestilles gjennom fjernlån, og artikler må kunne leveres digitalt.

2 Mandat og avgrensninger

2.1 Arbeidsgruppens mandat

Arbeidsgruppen ble i et notat datert 27.03.12 gitt følgende mandat:

«Arbeidsgruppen skal komme med forslag til en nasjonal plan for oppbevaring av trykt norsk og utenlands materiale, både tidsskrifter og bøker. Arbeidet må ses i lys av den digitale samlingsutvikling. Hensikten må være å komme frem til en plan og arbeidsmetode som gjør det mulig og forutsigbart å sikre at man har tilstrekkelig antall eksemplarer av materialet nasjonalt, slik at institusjonen og Nasjonalbiblioteket kan ta stilling til om materiale kan kasseres eller om det bør oppbevares, og eventuelt hvilken oppbevaringsløsning som er mest hensiktsmessig. En slik plan vil kunne frigjøre areal for institusjonene, samtidig som man sikrer brukerne tilgang til materialet. Det må også tas hensyn til forventet bruk av materialet (aktiv eller mindre aktiv). Arbeidsgruppen bør undersøke om det kan hentes inspirasjon fra andre land, f.eks England eller andre relevante land som har utviklet planer og løsninger for tilsvarende problemstillinger.»

2.2 Avgrensninger

Mandatet peker på UH-bibliotekenes utfordringer knyttet til oppbevaring av trykt materiale, særlig det utenlandske. Arbeidsgruppen ble bedt om å lage et forslag til en nasjonal plan for oppbevaring av trykt norsk og utenlandsk materiale, både tidsskrifter og bøker.

Gruppen har vurdert både tidsskrifter og bøker. Begge materialtyper tar stor plass, og spesielt i de eldste universitetsbibliotekene dominerer tidsskriftsamlingene. Pr. i dag er digitale utgaver av tidsskrifter betydelig mer utbredt enn digitale utgaver av bøker. I tillegg kan artikkelkopier fra trykte tidsskrifter enkelt og raskt formidles digitalt uavhengig av avstander, i motsetning til trykte bøker som må formidles gjennom fjernlån dersom de ikke finnes i eget bibliotek. Gruppen vurderer det derfor slik at en nasjonal løsning for tidsskriftoppbevaring må prioriteres. Det gir umiddelbar gevinst for bibliotekene i form av frigjort plass uten at det vil ha merkbar negativ betydning for bibliotekenes tjenesteyting til brukerne. De to materialtypene er vurdert nærmere i kap. 4.1.1.

Gruppen har ikke sett det som sin oppgave å foreslå konkrete løsninger på alle utfordringer knyttet til en norsk ordning. Målet har derimot vært å legge grunnlag for et innsatsprogram som kan etablere ordningen og samle noen erfaringer slik at den kan videreutvikles. Deler av grunnlaget for programmet vil være denne rapporten, som består av tre hoveddeler:

- en gjennomgang av status og behov
- viktige prinsipper og rammer for ordningen
- en enkel plan for å komme i gang

3 Visjon

Norske universitets- og høyskolebibliotek bidrar aktivt til å bygge opp en omfattende samling av både utenlandsk og norsk faglitteratur, tidsskrifter og bøker ved NBs depotbibliotek gjennom å avgi mindre brukt litteratur fra egne samlinger. Litteraturen sikres trygg og varig oppbevaring i Depotbiblioteket, og den gjøres tilgjengelig for dagens og framtidens brukere over hele landet gjennom stabile og raske tjenester av høy kvalitet. Ordningen administreres enkelt og effektivt, og gir deltakende bibliotek gevinst gjennom reduserte arealkostnader.

Kritiske suksessfaktorer vil være at NB får utviklet gode tjenester som i størst mulig grad gjør bruk av digital teknologi og at UH-bibliotekene finner tjenestene konkurransedyktige og dermed tør avgi litteratur i slikt omfang at det monner.

4 Status og behov

4.1 UH-bibliotekene

UH-bibliotekene, og da spesielt de store universitetsbibliotekene, er i besittelse av store trykte litteratursamlinger. Kassering er foretatt i liten grad, en har vært opptatt av å sikre adgang til samlingen også for framtidige forskningsoppgaver. Siden det er vanskelig å finne fram i overfylte samlinger, skaper manglende utskilling driftsproblemer i tillegg til at det er uøkonomisk å bruke plass på materiale som få eller ingen bruker. Høyskolebibliotekene har ofte en mer aktiv kasseringsspolitikk enn universitetsbibliotekene.

Utvikling av det nasjonale Depotbiblioteket, som et sted der lite brukt materiale i enda større omfang blir tatt vare på samtidig som innholdet gjøres tilgjengelig innebærer et nytt element i tilgangspolitikken ved alle fagbibliotek. Oppmerksomheten ved de vitenskapelige bibliotekene er i dag mer rettet mot å gi tilgang enn mot samlinger.

4.1.1 Samlingenes omfang

4.1.1.1 Tidsskrifter

Arbeidsgruppen har undersøkt omfanget på tidsskriftsamlingene ved de institusjonene de representerer. Siden gruppen har representanter fra UH-institusjonene med størst tidsskriftsamlinger, antas det at dette gir en god indikasjon på hvilket behov det er for avlevering av tidsskrifter fra UH-bibliotekene til NB.

Det er mange grunner til at UH-bibliotekene ønsker å bli kvitt en del av tidsskriftsamlingene. Det har etter hvert blitt vanlig å velge digitalt materiale der dette er tilgjengelig, og da representerer papirdublettene et omfangsrikt problem for bibliotekene i form av døde samlinger som tar opp hylleplass.

De mest omfangsrike tidsskriftseriene er knyttet til realfagene og befinner seg i Oslo og Trondheim.

Omfang av tidsskriftsamlinger i form av hyllemeter (hm)¹ ved UH-institusjonene som er representert i arbeidsgruppen

	Anslått samlingsstørrelse	Anslått behov for avlevering
NTNU	30 000 hm	17 000hm
Universitet i Oslo	21 500 hm	5 000 hm
Universitetet i Tromsø	8 000 hm	3 500 hm
Universitetet i Bergen	20 000 hm	6 500 hm
Høgskolen i Oslo og Akershus	1 500 hm	
Totalt	81 000 hm	32 000 hm

¹ 1 hm tilsvarer 1 meter med fulle hyller.

Tabellen viser at 32 000 hyllemeter med tidsskrifter kan være det volumet som UH-bibliotekene samlet ønsker avlevert. I dette antallet vil det sannsynligvis være mange dubletter. Gruppen vil derfor antyde *22 000 hyllemeter* som et anslag på hva det maksimalt kan være aktuelt å avlevere fra UH-bibliotekene til Depotbiblioteket i NB.

Planen bør være å få avlevert dette over en periode på 3-5 år, noe som tilsier 5-8 000 hyllemeter i året. Dette forutsetter at Depotbiblioteket har kapasitet til å motta slike mengder.

4.1.1.2 Monografier

Universitetsbibliotekene opplever ikke det samme behovet for å få avlevert monografier som tidsskriftsamlinger. Totalt sett er tidsskriftene mer plasskrevende, men det er også flere årsaker til at monografiene betraktes på en annen måte. Sammenlignet med tidsskrifter vil det innebære langt større prosesskostnader å avlevere monografier siden det må arbeides med enkeltobjekter i stedet for serier. Gevinstene ved å avlevere bøker vil derfor være langt mindre. Det er også et spørsmål om brukerne ennå er tilstrekkelig fornøyde med e-bøker til at man kan begynne å avvikle de fysiske samlingene. For tidsskrifter derimot har gjennombruddet definitivt kommet.

Arbeidsgruppen vurderer at det neppe er aktuelt foreløpig å avlevere mange monografier til Depotbiblioteket. Gruppen mener derfor at tiden ikke er moden for en plan for avlevering av monografier.

Også innenfor det britiske UKRR-programmet har en drøftet utvidelse til monografier men konkludert med å vente.

Tilveksten av monografier til Depotbiblioteket er omlag 70 000 pr. år, hvorav en liten andel er avlevert fra UH-bibliotek. Høgskolen i Oslo og Akershus har ikke mye magasinplass for monografier, og det samme er trolig tilfelle for mange av de øvrige høgskolene. Også universitetsbibliotekene avleverer, men foreløpig ikke som en bevisst strategi for omfattende reduksjon av egne boksamlinger.

Depotbiblioteket fortsetter som før med å motta utenlandske monografier som sendes fra de enkelte bibliotek. Det vurderes som tilstrekkelig at Depotbiblioteket oppbevarer ett eksemplar av mottatte utenlandske monografier. Begrunnelsen for dette ligger i karakteren av de monografier som bibliotekene velger å avlevere - de brukes sjelden. Da vurderer arbeidsgruppen at pågangen heller ikke på nasjonalt nivå vil være så stor at det blir vanskelig å dekke etterspørselen med ett eksemplar. Dersom enkelte læresteder opplever større etterspørsel etter den samme litteraturen, vil det være grunnlag for å beholde den framfor å avlevere til Depotbiblioteket.

4.1.2 Økonomi

En viktig begrunnelse for å sette i gang med innsatsprogrammet *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)* er at UH-bibliotekene ser behovet for å frigjøre arealer som i dag brukes til å oppbevare tidsskrifter. Bibliotekene kan bedre sine tjenestetilbud gjennom å utnytte arealene på andre måter, eller spare kostnader for seg og moderinstitusjonene ved å frigjøre dem til helt andre formål. I et samfunnsøkonomisk perspektiv er det viktig å spørre om hva det enkelte bibliotek trenger å ta vare på. Hver hyllemeter har en pris.

Gjennomføring av programmet *SOFT* vil kunne gi innsparinger for UH-bibliotekene som følge av redusert husleie og reduserte kostnader til drift av lokale samlinger og magasin.

Bedre samlingsutvikling vil også gevinster som ikke kan måles i penger i form av mer tilfredse brukere og ansatte.

På den annen side vil avlevering av tidsskrifter til NB medføre betydelige personalkostnader i avleveringsperioden. Arbeidet med å vurdere materiale, velge ut, sørge for transport og nødvendige katalogiseringsendringer kan representere mange årsverk for 22 000 hyllemeter. NTNU har antydnet 3-8 årsverk for 10 000 hyllemeter, men anbefaler et pilotprosjekt for å skaffe troverdige data om hvor arbeidskrevende prosessen er¹.

NTNU konkluderer likevel med at de varige husleiebesparelsene tilsier at det er lønnsomt over tid å investere betydelige ressurser til å avhende (avlevere/kassere) utvalgte samlinger.

4.2 Nasjonalbiblioteket

4.2.1 Depotbiblioteket

Innsatsprogrammet *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)* er avhengig av at Depotbiblioteket i NB har kapasitet til å ta i mot store tidsskriftvolum. Arbeidsgruppens beregninger tyder på at

---

¹ Tidsskrifter – innspill til ny samlingspolitikk for NTNU UB. Rapport avlevert 20.03.12.

volumene som er aktuelle for avlevering er forenlige med kapasiteten til Depotbiblioteket de nærmeste årene.

Depotbibliotekets samling består pr. desember 2012 av 960 000 monografier og 475 000 tidsskriftbind. Dagens automatlager vil i løpet av de nærmeste par årene fylles opp, men prosessen med å bygge et nytt automatlager er i gang. Dette vil øke Depotbibliotekets lagringskapasitet med 67 %.

Depotbiblioteket tar i mot både norske og utenlandske tidsskrifter allerede i dag. Inntaksreglene er tilgjengelige på NBs nettsider². Følgelister følger avleverte tidsskrifter, men NB gjennomfører ingen kontroll av at disse stemmer før materialet plasseres på lager. Ansvaret ligger hos det avleverende bibliotek, og erfaringen er at bibliotekene har bra kontroll på dette. Arbeidsgruppen ønsker å videreføre det viktige prinsippet om at ansvaret for kontroll av materialet ligger hos det avleverende bibliotek. I UKRR er det British Library som mottaker som står for kontrollen. Arbeidsgruppen erfarer at denne prosessen er kostnadskrevende.

Depotbiblioteket effektuerer ca. 150 000 utlån pr. år. Nye norske fagbøker lånes ut mest, fulgt av ny norsk skjønnlitteratur. Biblioteket får bestillinger på kun ca. 2 000 artikkelkopier pr. år, et antall som må betegnes som lavt. Noe av forklaringen på det lave antallet er at NB, i motsetning til UH-bibliotekene, ikke har anledning til å levere digitale artikkelkopier, men bare i papir. Innsatsprogrammet vil avhenge av gode framtidige tjenester fra Depotbiblioteket, og det er derfor en forutsetning at det arbeides for at NB får anledning til å sende artikkelkopier digitalt. Dette jobbes det allerede med.

4.2.2 Digitalisering

4.2.2.1 Tidsskrifter

NB er i gang med å etablere digitaliseringsløyper for tidsskrift. Systematisk digitalisering av alle norske tidsskrifter vil komme i gang i løpet av 2013. Dette arbeidet er ressurskrevende, og vil strekke seg over i neste tiårsperiode

Tilgang til de elektroniske utgavene av disse tidsskriftene vil avhenge av gjeldende lovverk og de avtalene Nasjonalbiblioteket inngår med rettighetshaverne.

Forlagene driver også digitalisering av eldre tidsskrifter, og mange bibliotek får tilgang til disse gjennom abonnementspakker. Det er imidlertid viktig å være klar over at forlagenes digitalisering ikke alltid utføres fra perm til perm, men begrenses til artikler og kan utelate eksempelvis lederartikler eller annonser.

Kravet om fri tilgang til forskning som publiseres og er statlig finansiert kommer med stadig større tyngde, men for bibliotekene er det også viktig å få tilgang til det som allerede har blitt publisert.

---

² www.nb.no/Bibliotekutvikling/Tjenester/Depotbiblioteket/Avlevering-til-Depotbiblioteket/Hva-kan-avleveres-til-Depotbiblioteket

Digitaliseringen av tidsskrifter i Nasjonalbiblioteket betyr at UH-bibliotekene vil kunne kassere mange norske tidsskrifter. Dette betyr igjen at UH-bibliotekene ønsker å komme med innspill til digitaliseringsrekkefølgen på tidsskriftene.

Depotbiblioteket inkluderer to eksemplarer av norske tidsskrifter i samlingen, hvorav det ene blir brukt til digitalisering.

4.2.2.2 Monografier

NB er i ferd med å digitalisere alle norske bøker. De som har falt i det fri eller omfattes av Bokhylla-avtalen gjøres tilgjengelig i NBs søketjeneste³.

NB arbeider med å få på plass rutiner rundt digitalt fjernlån for bøker som ikke er fritt tilgjengelige. Lovgrunnlaget for denne tjenesten finnes i forskriftene til Åndsverksloven, § 1-8. *Fjernlån på konkret bestilling*. Tilgang til eksemplarene vil være via skjerm i bibliotekene, men det vil kunne tas utskrift etter reglene om eksemplarframstilling til privat bruk.

UH-bibliotekene ønsker muligheten til å spille inn synspunkter på hva som bør prioriteres for digitalisering. For eksempel er mye norsk samfunnsvitenskapelig litteratur fra 1960-80-tallet i dårlig forfatning pga. dårlig papirkvalitet. En god del av det er digitalisert allerede, men det kan gjøres mer systematisk gjennom samarbeid med UH-bibliotekene.

Det er ingen planer for å digitalisere utenlandske bøker foreløpig. Norske bøker prioriteres inntil videre, men det er ingen juridiske hindre for at NB kan digitalisere utenlandske bøker i sin samling for bevaring. Utenlandske bøker som er falt i det fri kan digitaliseres av NB og legges fritt tilgjengelig i søketjenesten. Dette vil bli gjort i spesielle tilfeller.

4.3 BIBSYS

I og med at UH-bibliotekene og Nasjonalbiblioteket har et felles biblioteksystem i BIBSYS, har man gode forutsetninger for å få etablert et samarbeid om samlingsutvikling. BIBSYS biblioteksystem vil være en sentral del av den norske løsningen i og med at man der finner en samlet oversikt over tidsskriftsamlingen ved de aktuelle bibliotekene. Selv om kvaliteten på bestandsdataene er varierende, bør disse dataene være tilfredsstillende som et utgangspunkt innenfor innsatsprogrammet.

4.4 Internasjonalt

Mandatet oppfordret arbeidsgruppen til å undersøke om det kunne hentes inspirasjon fra utlandet, spesielt England. Arbeidsgruppen gjennomførte et studiebesøk til programmet *UK Research Reserve (UKRR)* v/hovedpartnerne British Library i Boston Spa og Imperial College i London i september i fjor. Nedenfor redegjøres det nærmere for dette programmets status pr. september 2012.

---

³ www.nb.no

4.4.1 UK Research Reserve

UKRR er et femårig program basert på et partnerskap mellom British Library (BL) og de britiske universitetsbibliotekene. Bakgrunnen for programmet var behov for å frigjøre plass i bibliotekene samtidig som man sikrer nasjonal tilgang til forskningstidsskriftene som er samlet i og av universitetsbibliotekene. Det var også behov for å modernisere infrastruktur og tjenester i British Library. Programmet er basert på medlemskap, og rundt 30 av totalt 140 universitetsbibliotek deltar. Det er etablert et lite sekretariat ved Imperial College til å administrere programmet.

Higher Education Funding Council for England (HEFCE) har finansiert programmet med drøye 9 mill. pund. Av disse har ca. 6 mill. gått til BL. Resten er tildelt UH-bibliotekene for arbeid med gjennomgang og avlevering av samlingene.

UKRR-programmet er organisert slik at UH-bibliotekene melder inn avleveringsbehov for tidsskrifter i halvårssykluser. Deretter følger en prosess for å vurdere behovet og håndtere materialet der flere aktører er involvert. BL setter en øvre grense for hvor mye de kan motta hvert halvår. Datasystemet LARCH er utviklet for å ha kontroll over disse prosessene.

Forskningsreserven består av ett eksemplar av det avleverte materialet i British Library pluss to eksemplarer i ulike universitetsbibliotek. Eksemplaret i BL lånes ut på forespørsel, gjerne som digital kopi. En avtale mellom deltakerne i programmet sier at deltakerne som minimum skal bevare tidsskriftet i femårsperioden for programmet. Det skilles mellom UKRR-materiale og britisk materiale som avleveres i hht. pliktavleveringsloven.

Materialet som avleveres viser seg svært lite etterspurt i etterkant og nesten ikke i det hele tatt av avleverende bibliotek. Materiale leveres fra BL innen 2 timer, 24 timer eller 4 dager avhengig av avtale og brukerbetaling. Medlemsbibliotekene har en ordning med standardlevering innen 24 timer.

UKRR er begrenset til forskningstidsskrifter. Monografier er et diskusjonstema, men det er ingen konkrete planer om et liknende program for monografier.

I programmet inngår også samlinger hvert halvår for 1-2 personer fra deltakerbibliotekene med erfaringsutveksling, diskusjon og opplæring.

Videre finansiering fra HEFCE synes ikke å være aktuelt, men det er stor interesse for at ordningen videreføres.

4.4.2 Erfaringer fra andre land

NB har god kontakt med øvrige nordiske nasjonalbibliotek. Det finnes en type depotbibliotek også i de andre nordiske landene, men NB vurderer at det er lite konkret å hente fra disse til en norsk ordning.

Behovet for å frigjøre plass i universitetsbibliotek og gjerne gjennom samarbeid om samlingsutvikling gjelder imidlertid internasjonalt. En IFLA-pre-konferanse i Kuopio, hadde dette som tema i forkant av

hovedkonferansen i Helsinki i august 2012. En bør følge med på den videre utviklingen internasjonalt og være oppmerksom på muligheter som oppstår til internasjonalt samarbeid.

5 Prinsipper for et norsk samarbeid

Arbeidsgruppen vil anbefale at det settes i gang et innsatsprogram, *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)*, over 3-5 år, og dette kapitlet vil ta for seg hovedprinsipper som bør ligge til grunn. Hovedlinjene i programmet vil være følgende:

- Det åpnes for en prosess der UH-bibliotekene kan avlevere lite brukte tidsskrifter i stort omfang til NBs depotbibliotek.
- Ansvar for de ulike elementer i prosessen plasseres hos eksisterende aktører, nye organ opprettes ikke for styring, men det bør oppnevnes en referansegruppe.
- Av de bibliotek som ønsker å avlevere, skal biblioteket med den mest komplette tidsskriftserien være det som avleverer. Øvrige bibliotek kan supplere eller kassere.
- Depotbiblioteket skal ha beskjed i god tid før avlevering og avgjør tidspunkt for avlevering.
- Materialet bør være mest mulig komplett når det avleveres. Ansvaret for å kontrollere materialet og oppgi bestandsinformasjon ligger hos avleverende bibliotek.
- For å sikre framtidig tilgang til tidsskriftene som det besluttes å avlevere, beholdes ett papireksempel i Depotbiblioteket.
- Tidsskriftene kan senere bestilles gjennom fjernlån, og artikler må kunne leveres digitalt.

5.1 Avlevering

Et viktig motiv for *SOFT* er frigjøring av arealer, og derfor vil avleveringen først og fremst, og spesielt innledningsvis, være knyttet til materiale med et visst volum. Det bør startes med de store og komplette tidsskriftseriene, og deretter kan en ta de mindre.

Det biblioteket som har den mest komplette tidsskriftserien, blir det som avleverer dersom det ønsker det. Andre bibliotek som ønsker å avhente det samme tidsskriftet, kan dermed velge å kassere det. Det må etableres et system som gjør det mulig å fylle hullene i tidsskriftserier som avleveres.

For å vurdere hvilke bibliotek som har de mest komplette tidsskriftseriene brukes bestandsopplysninger i BIBSYS.

Hvilke tidsskriftserier som er aktuelle for avlevering vil være opp til det enkelte bibliotek å vurdere. Arbeidsgruppen har diskutert alternativer til en slik ordning, som å lage oversikter over hva det er aktuelt å avlevere eller at noen bibliotek tar ansvar for ulike fagområder (jf. den gamle ansvarsbibliotekordningen), men fant at dette vil bli unødig komplisert.

Enkelte bibliotek vil sannsynligvis vurdere at en del tidsskrifter er såpass nært knyttet til institusjonens identitet at det er uaktuelt å avlevere dem selv om de er lite brukt.

Rutiner for hva som skal avleveres til NB og hva som skal beholdes lokalt må mao. utformes lokalt. NBs depotbibliotek blir den aktør som skal ha hovedansvaret i et oppbevaringssamarbeid mens de enkelte bibliotek tar ansvar for samlinger av særskilt interesse for egen moderinstitusjon. Eierskap til

det avleverte materialet overtas av NB når det avleveres. Det foreslås med andre ord ingen deponeringsplikt, men oppbevaring ved Depotbiblioteket skal framstå som et attraktivt tilbud som sikrer at potensielt interessante tidsskrifter ikke kasseres.

Det er et viktig prinsipp at kassering skal skje lokalt og ikke ved Depotbiblioteket. Dette vil hindre unødige forsendelser.

Det er også et viktig prinsipp at avleverende bibliotek skal ha ansvar for kvaliteten på det materialet som sendes. Hvis det er huller i tidsskriftseriene, skal det ikke brukes mye ressurser på å spore opp det som mangler ved avleverende bibliotek, men det skal oppgis korrekte bestandsopplysninger samtidig med avleveringen.

Depotbiblioteket etablerer et system som holder oversikt over avleveringsprosessene, som beregner hvilke mengder tidsskrifter det er kapasitet til å ta i mot til hvilken tid og som gjør det lett for UH-bibliotekene å forberede seg.

5.2 Tilgjengelighet

Flere bibliotek baserer seg allerede i dag delvis på leveranser fra samlingen i NBs depotbibliotek etter hvert som bibliotekets virksomhet skifter retning, for eksempel mot undervisning. Dette gjelder for eksempel avdelingsbibliotek ved Universitetet i Bergen (UiB) som er etablert etter 1990, og både biblioteket og brukerne er godt fornøyd med ordningen. Leveringstiden fra Depotbiblioteket vil i praksis ikke være lenger enn fra lokale fjernmagasin, og UiB vurderer at det trolig vil lønne seg å legge ned lokale depot og avlevere samlingene.

Det forventes en økning i antall artikkelbestillinger til Depotbiblioteket utover de 2 000 som mottas årlig i dag. UH-bibliotekene har følgende ønsker til Depotbibliotekets artikkelleveringstjeneste:

- gi mulighet til å få tidsskriftartikler i digital form
- være rask, med garantert leveranse innen et visst tidsrom
- gi mulighet til å låne hele tidsskriftårganger når det er behov for det

Det er viktig å huske at dette vil handle om papirtidsskrifter som i utgangspunktet ikke er tilgjengelige digitalt. Likevel må tjenesten ta hensyn til at brukerne jobber i digitale miljøer. UH-bibliotekene har en avtale med Kopinor om at de kan levere digitale kopier av tidsskriftartikler fra trykte tidsskrifter som fjernlån til andre bibliotek. Det er avgjørende for et vellykket program at det inngås en avtale der NBs depotbibliotek får denne retten. En av grunnene til at UK Research Reserve har blitt en suksess er at British Library har nettopp en slik rettighet.

Det må unngås at det sendes bestillinger på kopier som er tilgjengelige digitalt gjennom det lokale biblioteket. Derfor bør bestillingene til NB gå gjennom bibliotekene og ikke brukerne.

5.3 Sikkerhet

Vurdering av sikkerhet har også vært en del av arbeidsgruppens mandat. Hvordan få avhendet store mengder materiale samtidig som det sikres framtidig tilgang til innholdet for bibliotek og brukere?

Et nøkkelspørsmål er hvor mange eksemplarer av tidsskriftene som skal oppbevares for framtiden. Arbeidsgruppen vurderer at ett eksemplar er tilstrekkelig for utenlandske tidsskrifter. Bak denne vurderingen ligger det faktum at tidsskriftene vil være tilgjengelige i utlandet i andre bibliotek. Spørsmålet blir hva Norge trenger å beholde og betale for tilgang til og hva vi kan stole på andre for tilgang til.

Til sammenlikning består UKRR av tre eksemplarer av hvert tidsskrift, ett som er tilgjengelig for utlån fra British Library og to eksemplarer hos andre deltakende bibliotek. Når en sammenlikner med Storbritannia, må en imidlertid ta i betraktning Storbritannias innbyggertall (61 mill. mot Norges 5 mill.) og midler til forskning (38,4 milliarder USD (2010) mot Norges 4,2 i følge Wikipedia). I tillegg forsyner British Library et internasjonalt forskersamfunn.

Med ett eksemplar er faren til stede for tap og tapt adgang, men tidsskrifter som er i regelmessig bruk vil bli oppbevart i flere bibliotek. Det må også tas med i vurderingen at internasjonale leverandører er åpne for å levere tjenester til Norge og gjør det allerede i dag fordi enkelte tidsskrifter ikke finnes i Norge i det hele tatt. Med tiden vil også mer og mer bli tilgjengelig digitalt, noe som gjør at sikkerhetsproblematikken minker og ikke øker over tid.

Det enkelte bibliotek står selvsagt også fritt til å inngå avtaler om såkalte tredjepartsløsninger for å sikre langsiktig arkivering og tilgang til digitale tidsskrifter i tilfeller der vanlige distribusjonskanaler ikke fungerer. *Portico* er av disse løsningene, som omtales grundigere i rapporten til NTNU⁴.

5.4 Kostnader

Kostnadene som er knyttet til å gjennomgå, kassere, pakke og sende tidsskrifter må dekkes av UH-institusjonene selv gjennom perioden for innsatsprogrammet. Kostnader knyttet til mottak, lagring og leveranse dekkes av Nasjonalbiblioteket.

6 Skisse til plan for et innsatsprogram

Arbeidsgruppen foreslår at det etableres et innsatsprogram, *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)*, som skal gi UH-bibliotekene anledning til å avlevere lite brukte utenlandske tidsskrifter til Depotbiblioteket i Mo i Rana i løpet av en 3-5-årsperiode. Programmet må også innebære at Depotbibliotekets tjenester til UH-bibliotekene utvikles i tråd med anbefalingene i denne rapporten. Ansvar for de ulike elementene i programmet plasseres hos eksisterende aktører, nye organer opprettes ikke for styringsformål.

6.1 Identifisering av materiale for avhending

Den kanskje mest utfordrende delen av planen er den som dreier seg om å identifisere materiale som skal *avhendes*, dvs. avleveres eller kasseres, og avgjøre hvilket bibliotek som skal avlevere og evt. hvilke som kan kassere.

---

⁴ *Tidsskrifter – innspill til ny samlingspolitikk for NTNU UB. Rapport avlevert 20.03.12.*

I prinsippet kan avlevering til Depotbiblioteket begynne umiddelbart, men det vil ikke være kapasitet til å ta i mot alt på en gang. De store bibliotekene, som har tidsskriftserier som er innbundet og komplette, kan imidlertid allerede nå kontakte Depotbiblioteket og varsle avlevering.

Det foreslås ellers at alle bibliotek som ønsker å avhende materiale gjør en første vurdering innen 30.06.13 og melder inn behov for avlevering til Depotbiblioteket. Som kilde til å avgjøre hvilket bibliotek som skal avlevere en tidsskriftserie og hvilke som kan kassere brukes bestandsinformasjonen i BIBSYS (jf. kap. 4.3).

Depotbiblioteket foretar beregninger av mottakskapasitet gjennom den planlagte programperioden og gjør resultatet av dette kjent for UH-bibliotekene.

Etter dette melder det enkelte bibliotek løpende fra til Depotbiblioteket om behov for å avlevere tidsskrifter. Mye av behovet for avhending vil være knyttet til lokale flytteprosesser o.l. og sannsynligvis virke styrende på programmet. I forkant av kontakten mot Depotbiblioteket må biblioteket undersøke tidsskriftets status i BIBSYS. Da kan tre alternativer inntreffe, og disse leder til ulike handlinger:

Alternativ	Handling
1. Bibliotek A finner ut at det har den mest fullstendige serien av tidsskriftet.	Bibliotek A melder inn ønske til Depotbiblioteket om å avlevere.
2. Bibliotek A finner ut at bibliotek B har en mer fullstendig serie av tidsskriftet, men serien er ikke avlevert.	Bibliotek A undersøker med bibliotek B om bibliotek B har tenkt å avlevere. <i>Dersom ja:</i> Bibliotek A avleverer til Depotbiblioteket det bibliotek A ser at bibliotek B ikke har. Deretter kasserer bibliotek A det øvrige av sin egen serie. Bibliotek B markerer i sin BIBSYS-post: «Vil bli avlevert til Depotbiblioteket» . <i>Dersom nei:</i> Bibliotek A avleverer sin beholdning til Depotbiblioteket.
3. Bibliotek A finner ut at Depotbiblioteket allerede har tidsskriftet.	Bibliotek A avleverer til Depotbiblioteket dersom det kan komplettere den avleverte serien. Deretter kasserer bibliotek A det øvrige av sin egen serie.

Bibliotekene skal markere det i tidsskriftets BIBSYS-post dersom det settes i gang en avhendingsprosess.

Ut fra sin oversikt over mottakskapasitet vil Depotbiblioteket i hvert enkelt tilfelle informere bibliotekene om når avlevering kan finne sted.

6.2 Hovedelementer i innsatsprogrammet *Sentral oppbevaring – felles tjenester (SOFT)*

Hovedelementer	Kommentar	Ansvarlig aktør
Første identifisering av materiale for avlevering	De bibliotek som ønsker å avhende materiale gjør en første vurdering og melder inn behov for/ønske om avlevering (i antall hyllemeter) til Depotbiblioteket i NB innen 30.06.13.	UH-bibliotekene
Beregning av mottakskapasitet i Depotbiblioteket	Depotbiblioteket lager en oversikt over hvilke mengder det har kapasitet til å ta i mot i løpet av programperioden og på hvilke tidspunkter og gjør denne oversikten kjent for UH-bibliotekene.	NB v/Depotbiblioteket
Avhending av materiale	Bibliotekene identifiserer aktuelt avhendingsmateriale, melder avleveringsbehov til Depotbiblioteket eller gjennomfører kassering. Det markeres i tidsskriftets BIBSYS-post. Dette foregår løpende.	UH-bibliotekene
Informasjon om innsatsprogrammet	Depotbiblioteket etablerer en nettbasert kanal for å informere om mottakskapasitet og -planer. Bibliotekene bruker samme kanal til å informere om sine avleveringsplaner.	NB v/Depotbiblioteket
Avtale om digital levering fra NB	Det må arbeides for å gi Depotbiblioteket samme rett til levering av digitale artikler som UH-bibliotekene.	NB
Oppnevning av referansegruppe	Det foreslås at arbeidsgruppen bak denne rapporten oppnevnes som referansegruppe for innsatsprogrammet <i>SOFT</i> .	UHR-B, NB
Foreløpig evaluering	Det foreslås at referansegruppen tar ansvar for en foreløpig evaluering av programmet etter ca. ett år. Hovedformålet med denne vil være å justere rutiner, spesielt knyttet til bibliotekenes avhending.	Referansegruppe
Sluttevaluering	Tidspunkt og opplegg for gjennomføring drøftes senere i dialogmøte mellom UHR-B og NB.	UHR-B, NB
Avhending av monografier	Ny vurdering av plan for monografier bør foretas i løpet av 3-5 år når tidsskriftavlevering antas å nærme seg fullføring. Saken tas opp på egnet tidspunkt i dialogmøte mellom UHR-B og NB.	UHR-B, NB

7 Kilder

- *Tidsskrifter – innspill til ny samlingspolitikk for NTNU UB. Rapport avlevert 20.03.12.* <http://www.ntnu.no/documents/10599/324470/NTNU_UB_Tidsskrifter_samlingspolitikk_rappo_rt_2012.pdf>
- The UKRR Research Reserve. <<http://www.ukrr.ac.uk/>>